Lenin og Stalin í 1922.

Framhald av síðu 7

dyggiliga. Við sínum teimum álitisstørv-um bygdi hann upp eina nýggja, loynda valdsstøðu. Við henni kundi hann — beinleiðis og óbeinleiðis — gera av, hvørjir nýggir limir sluppu inn í flokkin, og hvørjir vórðu útkoyrdir. Mangar av grasrótunum kendi hann, hann vísti teimum virðing, hjúklaði um teir og aldi á henda hátt fram ein ávísan trúskap móti sær sjálvum. Millum limirnar vaks fram eitt nýtt, ungt ættarlið, menn við lítlari útbúgving, summir hálvir analfabetar. Teir høvdu illtanka til ta gomlu garðuna av lærdum marxistum. Stalin, sum var hálvlærdur sum teir, ikki megnaði ella var fúsur at síggja nakað mál í sínum fulla, fjølstongda skapi og talaði teirra egna bonska mál, var teirra maður

LENIN LEGST SJÚKUR

LONGU í 1921 var greitt, at Lenin var um at hokna undir síni ómetaliga tungu arbeiðsbyrðu. Hann var móður og strongdur, og við hvørt bilaði hjá honum at tala og minnast.

Tann 25. mai 1922 hevði hann sína fyrstu heilabløðing við tí avleiðing, at hann bleiv lamin í høgru lið og eitt skifti ikki fekk tosað. Og nú komu hendingarnar slag og slag — á tí politiska pallinum og í flokkinum — sum var tað lagnan, ið vav sítt døkka plagg, ella onkur gávuríkur høvundur, ið savnaði tráðirnar til eitt minningaríkt mynstur. Sum ein hending kom aðrari á bakið, fingu hvør steinur og hvørt klipi í tí valdsgarði, sum Stalin hevði lagað, týdning og vekt.

Stalin hevði higartil víst floksins og ríkisins vegna ta mestu virðing. Men nú meistarin viknaði, varð henda virðing skapt um til vanvirðing og háð. Lenin varnaðist hetta, og samstundis bleiv honum greitt, kanska fyri fyrstu ferð, at tað vald, hansara politiski næmingur hevði fingið, kundi gerast hættisligt.

Nú teir eginleikar hjá Stalini, sum hann fyrr hevði hávirt og havt gagn av — tann eirindaleysa, freka framferðin — raktu hann og hansara, varð hansara hugburður vendur við. Hann fór nú at umhugsa at fremja tiltøk, sum kundu minka um Stalins makt, og líkt er til, at hann ætlaði at fáa í lag samstarv við Trotski. Men um náttina tann 15. desember 1922 fekk Lenin sína aðru heilabløðing.

Stalin fór nú til verka á meiri medvitnan hátt. Hann bar so í bandi, at Lenin bleiv avbyrgdur, hevði eftirlit við hansara læknum, sá til, at hann ikki var kunnaður um, hvat fór fram á tí politiska heimvøllinum, og fekk skrivararnar hjá Lenin at greiða sær frá øllum, sum Lenin segði. Í roynd og veru var meistarin nú næmingsins fangi og undir eftirliti.

Ymsar hugsanir eru um, hvørt Lenin um hetta mundið kann hava gingið í seg sjálvan ella upplivað okkurt slag av ásannan. Dmitri Volkogonov heldur upp á, at hann ongantíð iðraði seg ella veik frá síni vitleyst hamrendu og blóðugu kós. Enski søgufrøðingurin Orlando Figes hevur aðra hugsan. Millum 23. desember 1922 og 4. januar 1923 dikteraði Lenin í loyndum nakrar spjaddar viðmerkingar, sum í dag verða róptar hansara Testamenti. Hetta tilfar, heldur Figes, bendir á, at hann hesa tíðina upplivdi eina ásannan, grunaði, at 40 ára stríð kanska var burturspilt, og at eingin snarvegur førdi til utopia. Figes tekur soleiðis til:

Tann hjartkipti stílurin hjá Lenin, hansara óhógv og jákandi endurtøkur avdúka ein heila, sum ikki bara versnaði av lammilsi, men eisini píndist — kanska tí hann ásannaði, at tað eina stavnhaldið, tann hevði miðað ímóti tey seinastu fjøruti árini, nú vísti seg at vera eitt andskræmiligt mistak. Av hesi hansara seinastu skriving sæst, at tað nívdi Lenin, at Russland mentunarliga stóð so aftarlaga. Tað tóktist, sum ásannaði hann, kanska bara innantanna, at mensjevikkar høvdu havt rætt, at Russland var ikki búgvið til sosialismu, av tí at fjøldin ikki hevði útbúgving til at seta seg í sessin hjá borgaraskapinum, og at royndin at skunda undir hesa tilgongd, við at ríkið legði uppí, mátti enda í harðræði.

So sjúkur hann var, royndi Lenin, hóast hann var undir strongum eftirliti, at fáa ta veldugu sovjetsku skútuna á rættkjøl við at orða ein nýggjan vinnuskipaðan politikk. Hann miðaði ímóti í fyrsta lagi at skapa eitt samveldi við størri frælsi til tær einstøku tjóðirnar, í øðrum lagi at spekja og spjaða ta miðsavning av maktini, sum Stalin hevði skapt, og í triðja lagi — bart út — at fáa Stalin av vegnum.

EIN NÝGGJUR GUDUR

Men nú bar ikki betur á, enn at Stalin, í eini telefonsamrøðu við Nadjezdu Krupskaju, konu Lenin, var so grovur og hóttandi, at tann neyðar kona aftan á samrøðuna var heilt fyri ongum og lá og veltist á gólvinum av sálarpíning. Tá ið Lenin frætti hetta, var tað sum kollveltarin — ið sambært Netjajev var "kallaður" og tí eingi følilsir hevði og einki "persónligt tilknýti" — flusnaði uttan av honum, tann loyndi borgarin vaknaði aftur, tí — sum hann tók til — "ein gerð ímóti konu míni er ein gerð ímóti mær sjálvum".

Men hendingin tók honum fast, og tíggjar dagar seinni fekk hann sína triðju heilabløðing. Í tíggju mánaðir fekk hann bara sagt einstøk stavilsir sum *vot-vot* ("her-her") ella *s"ezd-sézd* ("ráðstevna-ráðstevna"). Hann doyði tann 21. januar 1924.

Longu meðan Lenin lá undir børu, byrjaðu fyrireikingar til ta sonevndu persónsdýrkanina. Hugskotið kom ikki frá Stalin sjálvum, men hann var skjótur at síggja teir møguleikar, sum tað læt upp fyri. Hann fór nú eitt tiltak, sum til fulnar ber prógv um, at hann — tvørturímóti, sum hansara kappingarneytar vildu vera við, at vera ein gávulítil, gráur miðlingur — var bæði taktiskt og politiskt flogvit sum fáur.

Rundan um mannin, hann hevði háðað, og hvørs konu hann hevði eyðmýkt, bygdi Stalin upp eina persónsdýrkan, ein trúarkult, sum 20. øld ikki hevði sæð makan til. Við hesi gerð vísti hann, at hann kendi tað russiska fólkið betur enn hansara mentaðu lagsbrøður. Zarurin, kona og børn hansara vórðu myrd, tikin av døgum í Jekaterinburg við skotvápnum og bajonettum. Várharra fór brátt, sum upplýsingin mentist og trúarloysi rein við, at hvørva. Eftir í fólksins sál var ein tómi, ein longsul eftir hørvum myndugleikum.

Lenin og kona hansara Nadjezda Krupskaja stutt fyri Lenins deyða

Tað var hesin longsul, sum eftir deyða Lenins bleiv stillaður. Tað russiska fólkið fekk ein nýggjan gud. Eftir var bara at útvega tjóðini ein nýggjan zar. Var nakar ivi um, hvør tað skuldi vera?

LENIN — EIN EFTIRMETING

Í MONG ár varð ført fram, serliga av ortodoksum sosialistum — og einamest áðrenn múrurin fall — at Lenin umboðaði ta reinu, óspiltu sosialismuna, og at Stalin sum ein annar Judas sveik sín meistara og loypti spillu í ta ediligu lænuna. Í dag ber neyvan til at góðtaka hesa útlegging. Søgan ber vitnisburð um nakað annað. Tað besta, ein kann siga um Lenin, er, at hann — tá hann smakkaði svíðan av sínum egna koyrli — kanska gekk í seg sjálvan. Men tá var ov seint.

Kanska ber eisini til, til verju fyri Lenin, at føra fram, at hansara politiska lagna í ein vissan mun var eitt úrslit av vitleysum forsagnum. Árini 1904-6 bar Lev Trotskij fram tankan um "ta permanentu kollveltingina". Sambært hesi hugsan fór ein kollvelting í tí tilafturskomna Russlandi at kveikja eina víðfevndari kollvelting, fyrst og fremst í Europa, serliga Týsklandi, har ídnaður hevði skapt fyritreytir fyri eini menning, sum var meira í samsvari við marxistiskt ástøði. Nú vesturheimurin tók seg fram frá kapitalismu til sosialismu, fór hetta lop at hava mennandi árin á ta bráðu og óortodoksu russisku kollveltingina. Tað nýggja sosialistiska Vesturevropa fór at koma tí russisku kollveltingini til hjálpar ella lofta henni.

Um hetta mundið var vanligt at halda, at tað bar til hjá marxistum at gera vísindaligar forsagnir um framtíðina. Menn sum Lenin og Trotskij trúðu veruliga, at teirra kollvelting eins og ein tingakrossur fór at festa í sinnini á fæloysingum vestanfyri, og teir settu tí á stovn Komintern, samskipanina av tí stælda kommunistiska úrvalsliðnum, sum skuldi katalysera kollveltingina í Europa. Men alt hetta reyndist berur heilaspuni. Teir máttu sostatt umsita sína bylting einsamallir. Seinni skapti Stalin eitt nýtt ástøði — um "sosialismu í einum landi".

DJÚPMÁL OG TERROR

Í 1924 vóru tær berandi fyritreytirnar fyri tí harmræði, sum koma skuldi, longu skaptar. Fólkaræðisleiðin, sum Bernstein og Kerenskij høvdu umboðað, var slept. Tingið, sum skuldi gera grundlóg og stýrisskipan, var forhánisliga sent heim. Valdið var miðsavnað.

Lenin hevði sjálvur, longu á teirri 10. Ráðstevnuni í 1921, borið so í bandi, at tann sonevnda "faktionalismen" — t.e. at bólkar kundu semjast um at hava ørvísi hugsan um mál av prinsipiellum týdningi — bleiv strangliga bannað í flokkinum. Hetta forboð hevði ta víttrøkkandi avleiðing, at ein meiriluti í floksleiðsluni kundi revsa fólk við ørvísi hugsan, og tað kundi í ervstu syftu — sum tyðiligt bleiv seinni - føra til útlegd og deyðadóm.

Tað er umráðandi, um ein skal skilja Lenins virki og hansara politiska arv til fulnar, at hyggja bæði at hansara gerðum og hansara evnum til, í talu og skrift, at geva almenningimum og fólkinum eina bjarta mynd eisini av svikum og ólíkindum. Lenin er á ein hátt 20. aldar mest moderaði og listilærdi propagandistur.

Ferð eftir ferð skifti hann kós ella sveik givin lyftir. Hann lovaði at virða tjóðfundin og "fólkaviljan" — og traðkaði hann sundur, tá fólkið ikki gav hansara egna flokki undirtøku. Hann kravdi, at sovjettinar skuldi fáa alt vald í Russlandi, men gjørdi tær aftan á til lýðin amboð hjá sínum flokki. Men mintur á svik og brotsgerðir var hann ein meistari til — við at venda orðum og geva hugtøkum nýggja merking - at gera seg sjálvan til umboð fyri sannleika og rættvísi.

Í mongum lutum var Stalin ikki annað enn Lenins dugnaligi næmingur. Hann bygdi, sum vit seinni skulu síggja, á Lenins serliga propagandahátt, fullfíggjaði hann, og læt sínar eftirlíkarar fáa hann í arv. Eyðkent fyri hesa propagandu var eitt serligt málbrúk — *djúpmál* — hetta at orð og serliga meginhugtøk høvdu fleiri merkingar, ella at orð og hugtøk ofta merktu tað øvugta av tí, sum vanlig fólk hildu. Fólkaræði merkti soleiðis, hildu fólk, demokrati. Men fyri tí vígda, esoteriska kommunistinum ella stalinistinum, merkti tað — og merkir tað enn - einaræði.

Umframt hetta — djúpmál og dupulthugtøk - var eyðkent fyri Lenin og Stalin, at teir báðir, í staðin fyri at grunda síni sjónarmið á sakligar prógvgrundir, høvdu fyri vana at kalla og eyknevna, bæði í talu og skrift. Eyknevni eru so gomul sum mannaættin, men tá tey verða brúkt av álvarsomum politiskum hugsjónarmonnum, er teyurin av blóði ongantíð langt burturi. Úr hesi avlagaðu siðmenning - kallan og eyknevnan, forboð móti ørvísi hugsan, dupultmáli - kundi als kyns illgresi spretta. Um virksemið hjá loyniløgregluni undir borgarakríggnum skrivar Orlando Figes:

Í Kharkov brúktu teir handskakynstrið — brendu hendurnar á sínum ofrum í kókandi vatni, til tann bløðrusetta húðin kundi flysast uttanav: soleiðis bleivu hendurnar á ofrunum eymar og bløðandi, og pínslumenninir fingu "menniskjahandskar". Tjekan í Tsaritsyn sagaði beinini á ofrunum sundur. Í Voronesj vórðu tey naknu ofrini koyrd inn í tunnur settar við seymum, sum so vórðu rullaðar ... Í Kiev festu teir eitt búr við rottum til bringuna á teirra ofrum og hitaðu tað, til tær sansaleysu rotturnar ótu seg gjøgnum tarmarnar á ofrunum, so tær kundu sleppa til rýmingar. Í Odessa vórðu ofrini leinkjað føst í plankar, sum síðani spakuliga vórðu koyrdir niður í ein ovn ella ein tanga við kókandi vatni.

Hesar gerðir vórðu framdar, meðan Lenin var á lívi, og av teirri hálovaðu Tjeku, sum hann sjálvur hevði sett á stovn.

Men alt hetta er bara ábending um eina nógv størri vanlukku, borgarakríggj og hungursneyð, sum kostaðu millum 12 og 17 milliónum av russarum lívið. Í seinastu greinbóru vit við tann russiska heimspekingin Nikolaj Berdjajev og hansara hugsan um, at bolsjevikkar skaptu ein politikk og eina mentan, sum bygdu á miðaldarligar grundreglur. Men í roynd og veru var helst ein nýggj tíð skapt, ein nýggj siðvenja og ein moralsk og etisk siðmenning, sum heimurin ongantíð fyrr hevði sæð.

Lenin á sumri 1923 deyðasjúkur. Á myndini systir hansara Maria og ein lækni. Um hetta mundi hevði Stalin at kalla vunnið stríðið um valdið